ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 106, Temmuz 2020, s. 340-359

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.43682>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
18.05.2020

Yayımlanma Tarihi / The Publication Date
29.07.2020

Öğr. Gör. Dr. Deniz DORA

İstanbul Arel Üniversitesi, Güzel Sanatlar
denizdora@arel.edu.tr

TARİHİ BÖLGELERDEKİ KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN KENT KİMLİĞİ VE KENTİN DOKUSU ÜZERİNE ETKİLERİ; İSTANBUL ÖRNEĞİ

Öz

Kentin sağlıklı bir şekilde büyümesi ve zamanın şartlarına ayak uydurması için kentsel dönüşüm projelerine ihtiyaç vardır. Bu dönüşüm projeleri kentin kimliği için son derece önemli bir yere sahip olan kentin tarihi bölgelerinde yapılıyorsa çok titiz bir çalışma gerektirir. Bu bölgelerde yapılacak değişiklikler kentin dokusunu, kültürünü ve görsel kimliğini doğrudan etkileyecektir. Tarihi bölgelerdeki dönüşümlerin ‘yenileme’ yöntemiyle yapılması, alansal temizleme (yıkıp-yapma) gibi cerrahi müdahalelerden uzak durulması önemli bir gerekliliktir. Bu bölgelerde yaşayan insanların da kent kimliğinin oluşturulmasında ciddi katkıları bulunduğu dikkate alınarak, sürece aktif bir şekilde dahil edilmelidirler. Bu makalede kentsel dönüşüm uygulamalarının İstanbul kentinin görsel kimliğine yaptığı olumsuz etkiler, kentin kompozisyonu için önemli bir yere sahip “doku” ögesi üzerinden incelenecektir. Araştırma literatür taramasının yanısıra sözkonusu tarihi bölgelerin güncel fotoğraflarını da içermektedir.

Anahtar kelimeler: İstanbul, Kent, Kentsel Dönüşüm, Doku, Kompozisyon, Kent Kimliği, Görsel Kimlik, Galataport, Fikirtepe, Süleymaniye, Sulukule, Tarlabası.

THE EFFECTS OF URBAN TRANSFORMATION IN HISTORICAL REGIONS ON URBAN IDENTITY AND URBAN FABRIC; THE CASE FOR ISTANBUL

Abstract

Urban transformation projects are needed for the city to grow healthily and keep up with the conditions of the time. If these transformation projects are carried out in the historical areas of the city, having an extreme importance for the identity of the city, it requires a meticulous work. Changes made in these regions directly affects the city's texture, culture and visual identity. It is an important requirement to make the transformations in the historical regions by 'renewal' method and to avoid surgical interventions such as areal cleaning (demolition). Considering that people living in these regions also have serious contributions to the formation of urban identity, they should be actively involved in the process. In this article, the negative effects of urban transformation applications on the visual identity of the city of Istanbul will be examined through the “texture” element, which has an important place for the city's composition. In addition to the literature review, the research includes current photographs of these historical sites.

Keywords: Istanbul, City, Urban Transformation, Texture, Composition, Urban Identity, Visual Identity, Galataport, Fikirtepe, Suleymaniye, Sulukule, Tarlabasi.

Kent Kimliği

Kentler yapıları gereği farklılıklar gösterir. Bu farklılıklar o kente özgü özelliklerdir. “Lynch (1960) bir kentin kimliğinin; doğal ve yapay çevreden kaynaklanan kimlik elemanlarıyla, tarihi, kültürel değer ve düzeylerle, mimari, sosyal yapı, coğrafya, yerel gelenekler, yaşam biçimi, topografya, bitki örtü, iklim, jeopolitik konum, deniz ve karayolu bağlantısı, başka kültürlerle olan açıklığı veya kapalılığı, ekonomik yapı, barındırdığı canlı türleri, bir devlete başkentlik yapıp yapmadığı vb. birçok etkenlerle değiştiğini ve böylece kendine özgü özellikler kazandığını ifade etmiştir (Özgeriş,2018).” Bütün bu etkenler kentlerin kimliğini oluşturduğu gibi farklılıklarının da temel sebebidir.

Eski kentlerde kent kimliği oldukça uzun bir sürede oluşur ve gelişir. Zamanla yoğrulmuş mimarisi, kültürü ve insanıyla bir bütündür kent kimliği. Çağın ihtiyaçlarına göre kentlerde sürekli değişim esastır. Kentler asla son şekillerini almaz. Tarihi kimliği olan kentlerde zamana uymak adına yapılacak olan değişim ve dönüşümlerin ince ince hesaplanması ve sürece yayılmış olması gerekmektedir. Hızlı ve kısa sürede uygulanan dönüşüm projelerinden kent kimliği olumsuz etkilenecektir. “Günümüzde kentlerin kimliklerini yitirerek gittikçe birbirini andıran dokuların ortaya çıkması kültürel anlamda bir sorun olmakla kalmayıp, ekonomik, sosyal ve psikolojik sonuçlar doğurmaktadır. Kentlerin kimliklerini koruyabilmesi ve kimliklerine uygun gelişebilmesi, gelişimin ekolojik, sosyal ve kültürel boyutlarının ihmal edilmemesine bağlıdır. Gelişme yolundaki kentlerin büyümesi kent kimliği gözetilerek gerçekleştirilmelidir (Oğurlu, 2014).” Bazı kentlerin kendine ait bir kimliklerinin olmamasının pek çok nedeni vardır. Kimliksiz ve dokusuz kentlerin ortak problemi, çağa ayak uydurma adı altında genellikle planlanmamış, mimarı bile olmayan rant projelerinin varlığıdır.

İstanbul ise kentleşmenin bütün özelliklerine sahiptir. Başta coğrafi konumu olmak üzere, tarihi, kültürü, ekonomik olanakları ile tam bir dünya kentidir. İstanbul’da inanılmaz hızla artan göç, onu değiştirip dönüştürmüştür. Bu göç, İstanbul gibi tarihi bir kenti, tanımlayamayacağımız hale getirmiştir (Kuban, 2016). Göçün sonucunda kentteki çirkinlik arttıkça kentin dönüşümü mecbur hale gelmiştir. “Kentlerimizde kent kimliklerini etkileme kapasitesi en yüksek faaliyetlerden birinin ‘kentsel dönüşüm projeleri’ olduğu görülmektedir. Çünkü kentsel dokuyu oluşturan çevre bileşenlerinin doğru okunamaması yüzünden bu projelerin uygulanmasıyla kentlerin kimliksizleşmesi, asliyetini yitirmesi ve dolayısıyla kentsel kimlik açısından karşımıza tek tip kentlerin çıkması gibi bir tehlike belirmiştir (Oğurlu, 2014).”

İstanbul gibi kendine ait bir geçmişi ve kimliği olan kentlerde ise herhangi bir dönüşüm uygulamasının kentin görsel kimliğini bozmaması için ciddi uğraşlar verilmelidir. İyi tasarlanmamış bir kent, görsel kimlik konusunda da kendini ifade etmekte zorlanacaktır. “Kent görsel kimliği; kentteki kültürün, ekonomik faaliyetin ve coğrafi yapının ortak yansımada, kentin gerek fiziksel yüzü, gerek grafik tasarımıyla somutlaşmaktadır. Bu iki yolla kentin kendini ifade ettiği kabul edilmektedir. Bazı kentler belirgin bir görsel kimliğe sahip değillerdir. Geri plana bakıldığında, ortak bir kent kimliğinin bulunmadığı görülen bu tür kentlerin grafik görsel kimlik tasarımı çalışmaları da zeminiz kalmaktadır (Yayinoğlu, Susar, 2008: 34).”

Görsel kimliğin sağlam bir zemin bulması için arka planda insan ve kent odaklı bir anlayışın olması zorunludur. Şüphesiz hem mimari hem de grafik anlamda zamanla birlikte değişim gerçekleşecektir. Bu, kentin dokusunun korunmayacağı anlamına gelmez. Değişimin özenli ve bilinçli bir şekilde yapılması kentin kültürel dokusunu korumayı da beraberinde getirecektir.

Kentsel Dönüşüm

Kentsel dönüşüm, şehrin bütün yapısını derinden etkileyen bir uygulamadır. Kentin dokusunu bozmadan, ekonomik anlamda yaşayan insanların düşünülmesi, ortak alanların kullanımında kentin ve kentli haklarının ön planda olması kentsel dönüşüm projelerinin başarısında belirleyici olacaktır. 21. yüzyıl kentlerini yaratmak için ekolojik bir planlama, sürdürülebilirlik ilkesine uygun mimari tasarımlar, yerel uygulamada bölge insanının sosyal ve kültürel düzeyini arttıracak projeler ve yeni ekonomik hedefler yaratmanın yanısıra özellikle tarihi bölgelerde kentin dokusunu dikkate alıp görsel anlamda kent kimliğine saygılı olmak kentsel dönüşümün ana ilkelerinden biri olmalıdır (Kandaloğlu, 2016).

Dünyada kentsel dönüşüm kavramı Endüstri Devrimiyle başlar. Endüstri Devrimiyle beraber kentlerin hızla büyümesi (göç alma sonucu) kentin dönüşümünü mecbur hale getirmiştir. Ekonomik olarak zorluk çeken halk, büyük şehirlere göç etmek zorunda kalmış ve bu durum şehirlerin büyümesi anlamına gelmiştir. “Sanayi devriminin etkileri hissedildikçe Batı dünyasındaki şehirlerin boyutlarındaki büyüme muazzamdı. 1880’lerde, sözcülimi Prusya’nın şehirlerinin nüfusu iki milyon arttı. Fransa’nınkiler bir milyon artarken İngiltere ve Galler şehirleri 750.000’lik bir nüfus artışı gösterdi. Ve 1890’lara gelindiğinde Londra ve Paris, yüzyılın ortasına göre nüfuslarını iki katından daha fazla artırmışlardı (Weber, 2000:8-9).” Nüfusun artmasıyla barınak bulmak sorun haline gelmiştir. Buna ek olarak sağlıksız ve yetersiz altyapı, eski binaların güvensizliği de ciddi problemler doğurmuştur. Bu sorunlarla baş edebilmek için yeni yollar aranmış ve projeler oluşturmaya çalışılmıştır. 19.yy’ın sonlarına doğru kentlerin daha yaşanabilir hale gelmesi için ‘Park Hareketi’ denilen kent merkezlerini daha temiz ve sağlıklı, caddelerin ve bulvarların daha geniş olduğu kentsel yenileme projeleri

oluşturulmuştur.

Birinci ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise büyük yıkıma uğrayan şehirlerin yeniden inşası yapılırken, 1960'lı yıllardan sonra yapılan çalışmalar ise daha çok kentsel iyileştirme olarak düşünülmüştür. İhtiyaç duyulan alanların kentsel iyileştirilmesi veya dönüştürülmesi sağlanmıştır. Daha sonraki yıllarda ise tarihi bölgeler için kentsel koruma, genel anlamda ise kentsel dönüşüm kavramı ön plana çıkmıştır.

Kentsel dönüşüm kavramı bölgede yapılan çalışmanın boyutuna göre değişik adlarla ifadelendirilmiştir. Bunlardan en sık karşımıza çıkana Alansal Temizleme (Yıkıp yeniden yapma)'dır. 1960'lara kadar yaygın olarak görülen Alansal Temizlik, sağlıksız, işlevini yitirmiş kentsel bir bölgenin, kentin dokusu hesaba katılarak yeniden yapılmasıdır. Fishman'ın deyimiyle bu durum kentsel cerrahidir. İdeal kenti yaratmak için geçici çözümlerle sınırlı kalınmaması gerektiğini savunur ve ekler; "Kentsel düzeni yalnızca "kentsel cerrahi" oluşturabilir. ...Kente acı vererek onu yeniden sağlığına kavuşturur (Fishman, 2016:199)." İstanbul özelinde uygulanan kentsel dönüşümlerde izlenen yol genellikle yıkıp yeniden yapma şeklinde olmuştur. Buradan hareketle diyebiliriz ki, İstanbuldaki kentsel dönüşüm projeleri kentin kimliğini dokusunu ve kültürünü önemsemeden yapılan bir cerrahi müdahaledir. "... kentsel dönüşüm kavramı yıkımla eşdeğer tutulmakta ve yık-yap şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Şahin, 2006: 111). (Ayдын, Çamur, 2016)."

Bir diğer kentsel dönüşüm kavramı Yeniden Canlandırma'dır. Sosyal, kültürel ve ekonomik olarak çöküş yaşayan bölgelerde bu durumların sebepleri araştırılır ve akıllı dönüştürmelerle bu mekanlar yeniden kente kazandırılır. 1960'lı yıllarda Kentsel İyileştirme (urban rehabilitation) terimi gündeme gelmiştir. Yıpranmış, yorgun binaların dokuyu bozmadan sağlıklı bir düzenleme ile iyileştirmesidir. Bölgenin tamamen yıkımı söz konusu değildir.

Bölge sakinlerinin tamamen değiştirilmesi anlamına gelen belki de en vahşi dönüşüm 'Soylulaştırma (gentrification)'dır. İsminden de anlaşılacağı gibi, eski kent merkezlerinde yaşayan düşük gelir grubuna sahip insanların yerine ekonomik ve sosyal anlamda yüksek gelir grubundan insanların yerleşerek sosyal ve kültürel dokunun değiştirilmesi demektir. İstanbul'daki Fikirtepe ve Sulukule kentsel dönüşüm projeleri soylulaştırmaya iyi birer örnektir.

Günümüze gelindiğinde ise karşımıza sürdürülebilirlik kavramı çıkar ki bu kavram özellikle 1980'li ve 90'lı yıllardan sonra gündeme gelmiştir. Bu tarihler çevresel projelerin öne çıktığı dönemdir. 2000'li yıllarda ise küresel ısınma iyiden iyiye yüzünü göstermiş, karbon emülsiyonu, enerji verimliliği gibi kavramlar gündelik hayatımıza girmiştir. Dolayısıyla ekolojik kentler yaratmanın yolunun öncelikle sürdürülebilir kentler yaratmak olduğu gerçeği ortaya çıkmıştır (Kandaloglu, 2016).

Türkiye'de büyük kentlere göç arttıkça kentin dokusu ister istemez değişmiş, ya da değişmek zorunda kalmıştır. Sağlıksız yapılar, yetersiz altyapı, kontrolsüz gelişen ve değişen bölgeler, kuralsızlık, kaçınılmaz bir sonuç haline gelen gecekondulaşmayı ortaya çıkarmıştır. Bu durum 1950'li yıllarda endüstri merkezlerinin artmasıyla beraber hız kazanmıştır. Çünkü çalışmak için göç eden insanlar barınacak yere ihtiyaç duymuşlar. Konut bedellerinin yüksek olması, yeterli sayıda konut olmaması, insanların çare üretmeye çalışmasıyla sonuçlanmıştır. Kamu arsalarının işgaliyle sonuçlanan bu durum 1984 yılında çıkarılan 2981 sayılı kanunla tamamen nitelik değiştirmiştir. Bu yasa gecekondu sahiplerine sadece güvence vermekle kalmamış, aynı zamanda kentin en önemli bölgelerindeki arsaların spekülasyon artışlarından pay

vermeyi amaçlayan bir kanun olmuştur. Bu aflu beraber kentsel arsa piyasasının işleyişindeki dengeler tamamen değişmiştir (Tekeli, 2011). Gecekondulaşma yasalarla korunur hale geldiği için çarpık apartmanlaşma süreci de başlamış olur. Daha çok rant odaklı olan bu projelerin pek çoğunda insan, çevre, doku ve iklim faktörünün ikinci plana itildiği görülür. Sağlıklı bir şekilde kenti dönüştürebilmek için bu faktörlerin öncelikli olması gerekir. İstanbul gibi tarihi bir kent söz konusu olduğunda tarihi dokunun önceliğinin olması kaçınılmazdır.

İstanbul'daki Önemli Kentsel Dönüşüm/Yenileme Bölgeleri

İstanbul hızlı kentleşmenin en üst seviyede yaşandığı şehirlerden biridir. “Sadece sayı temelinde bakarsak son yarım yüzyılda İstanbul’un nüfusunun 1.000.000’den 10.000.000’a, alanının da 20.000 hektardan 200.000 hektara çıkışına hızlı kentleşme diyoruz (Kuban, 2016: 119).” İstanbul’da 1800’lü yıllarda Endüstri Devrimi yaşanmamasına rağmen, savaşlar, göçler ve geciken sanayileşme sonucu ortaya çıkan gecekondulaşma sebebiyle kentin olumsuz dönüşümü başlamıştır. Bu değişmeyi etkileyen öğeler arasında gecekondulaşma, banliyölerin doğuşu, sınıfsal yapının değişimi, ulaşımın modernleşmesiyle beraber şehirdeki iş merkezlerinin değişimini sıralayabiliriz (Ortaylı, 2003). İstanbul’da gecekondulaşma özellikle İkinci Dünya Savaşı ile beraber artmaya başlamış ve şehir merkezin dışına taşarak çarpık kentleşmeye doğru gitmiştir. “Geçmişten günümüze birçok faktörün etkisi altında şekillenen kentler zaman içerisinde kendilerine özgü bir görünüme bürünmüşlerdir. Günümüzde kentlerin kendilerine özgü sahip oldukları bu değerler bütününe kentsel kimlik denilmektedir (Özgeriş, 2018).”

Kentin mevcut durumunu koruyabilmesi için kendini yenilemeye ve zamanın şartlarına uyum sağlayacak şekilde yeniden tasarlanmasına ihtiyaç vardır. Bu tasarlanma sürecinde kentin kimliğini koruyabilmek adına kültürel ve tarihi dokunun korunması bir gerekliliktir. Kentin tarihi bölgelerinin de turistik çekiciliği arttırmak ve sağlıklı bir şekilde gelecek nesillere miras bırakabilmek ve kentin sürdürülebilirliği adına bu bölgelerinde uygun dönüşüm çalışmaları yapmak gereklidir.

Türkiyede Kentsel dönüşüm kavramının bilinirliği ve uygulanması 1999 İstanbul Depremiyle beraber olmuştur. Kentin dönüşümüne dair mevzuatların gelişmesi ve yerleşmesi diğer ülkelere göre zaman almıştır. (Yılmaz, Bozdoğan, 2018) Kentsel dönüşüm çok katmanlı bir tasarım sürecidir. Bu tasarım işinin başarılı olabilmesi için;

- Her şeyden önce kentsel dönüşüm mekânın ve yaşayan insanların güncel ihtiyaçlarına karşılık verebilecek şekilde tasarlanmalıdır.
- Sağlıklı yaşam koşullarını ve kaliteyi arttırmak öncelikli hedeflerden olmalıdır.
- Kentsel dönüşüm kamusal yararlılık gütmelidir.
- Kentsel mekânın kazanılması, tarihi çevrenin ve kültür değerlerinin korunabilmesi ve yaşatılması esas olmalıdır.

Kentsel dönüşümün bu tasarlama süreçlerinde ülkemizde genellikle ekonomik gerekçelerin ön planda tutulduğu görülür. Özellikle son yıllarda İstanbul’da yapılan dönüşümlerin Galataport, Sulukule, Tarlabası, Süleymaniye gibi tarihi alanların yenilenmesinde bu durum bütün çıplaklığıyla ortadadır. Özellikle tarihi mekanların dönüşümünde bir arada çalışması gereken kurumlar birbirinden bağımsız hareket edebilmektedirler (İncedayı, 2008). Disiplinlerin birarada çalışması ve ortak karar alma mekanizmalarının çalıştırılabildiği uygun ortamlar yaratılarak kentin geleceğine dair kararların ortaklaşa alınmasına ihtiyaç vardır. Özellikle tarihi mekanların kentsel dönüşümünde dikkat edilmesi gereken en önemli husus budur. Aşağıda İstanbuldaki tarihi mekanlarda yapılan dönüşümlerin yol açtığı kayıplardan örnekler verilmiştir.

Galataport Kentsel Dönüşüm Projesi

Figür 1: Galataport Projesi kapsamında yıkılan binalar (2003)

Figür 2: Galataport İnşaatı (2020)

İstanbul liman kenti olarak bilinir fakat 19. yüzyıla kadar rıhtımı yoktur. 1879 yılında İstanbul Limanı'nın yapımı ile ilgili olarak çalışmalara başlanmıştır. Yaşanan aksilikler ve anlaşmazlıklardan sonra,

“Ekim 1895’te Tophane’den Karaköy yönüne doğru Galata Rıhtımı’nın 785 m.lik birinci kısmı tamamlanmış oldu. Şirket, 1890 yılında yapılan anlaşma gereğince, 1905 yılında Galata Gümrük Binası’nın projelerini hazırlatarak hükümetin onayına sundu. Fakat önerilen yapıların yığma kargir sistemi yerine betonarme olarak yapılmak istenmesi tartışmalara yol açtı. Şirketin gelecekteki olumsuz durumlara karşı güvence vermesi üzerine, 6 Mart 1907 tarihinde inşaatla başlandı. 1.272.797 Franka mal olan ve 7.000 m² alana inşa edilen yapı, 1911 tarihinde bitirildi. Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte, limanların devlet tarafından satın alınması ile gümrük işlerini sürdüren yapı, Haydarpaşa Limanı’nın yapılması sonrasında bir süre paket postanesi olarak kullanıldı (Aktemur, 2012).”

Figür 3: Denizcilik İşletmeleri ve Karaköy Yolcu Salonu

Şimdilerde Galataport ismiyle adından sıkça bahsettiren projenin en can alıcı noktası tarihi paket postanesinin bulunduğu bu bölgedir. Projeye ilk adım Mart 2002’de atılmıştır. Fakat inşaat aşamasına 2016 yılında başlanmıştır. Proje, Tophanedeki Salı Pazarı yani Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fındıklı Kampüsü ve Karaköy iskelesine kadar olan alanı kapsamaktadır. “Proje tamamlandığında İstanbul limanına 6 bin’den daha fazla yolcu kapasiteli dev yolcu gemileri yanaşabileceği, projeye yaklaşık 30 dönümlük alanıyla Tophane meydanı’nın, İstanbul’un en büyük meydanlarından biri olacağı söyleniyor (DHA,2017).”

Tarihi binaları koruyarak, bölgeyi daha steril hale getirmek iddiasıyla başlayan proje tarihsel ve kültürel anlamda kurtarılabilecek önemli eserlerin yıkımıyla sonuçlanmıştır. Bu eserlerden dikkat çeken ikisi Karaköy Yolcu Salonu ve Tarihi Paket Postanesidir. Yıkılan Karaköy Yolcu Salonu için Doğan Hasol şunları söyler: Sekiz ayrı projenin birleştirilmesiyle oluşmuştur. Yapının iki cephesi vardır. Deniz cephesinde bir gözlem kulesi bulunmaktadır. Modernist anlayışa sahip bina Galataport projesi kapsamında denize kazık çakma işlemleri sırasında yetersiz önlemlerden dolayı Şubat 2017 yılında bir gece ansızın yıkılmıştır. Cumhuriyet tarihi için önemli eserlerden biri olan Karaköy Yolcu Salonu böylece ortadan kaldırılmış oldu (Hasol, 2017).

Paket postanesi binasının dış cephesi ise son derece değerli mimari öğeler barındırıyordu. “Galata Rüsumat (Gümrük) Binası’nda yatay saçakların ve dikey plasterlerin cepheyi eşit ve aksiyal yüzeylere bölmesi ile Neoklasik üslubun simetrik cephe düzeni sağlanmıştır. Kapı frontonlarında, uçları volüt biçiminde sonlanan, yüzeyleri iç-içe silmelerle yivlendirilmiş triglifler, Rönesans’ın antik Yunan ve Roma mimari geleneğinden alıp devam ettirdiği, Neoklasik üslubun da Rönesans’tan alarak kullandığı mimari öğelerdir (Aktemur,2012).” Bu iki binanın yıkılmasına dair Galataport yürütücülerinin Şubat 2017 yılında yaptığı açıklama şöyledir: “Restorasyon projesi kapsamında yaptırılan taşıyıcı sisteme yönelik araştırmalar sonucu, yapı ‘Can Güvenliği’ kriterini sağlamadığı için korunabilen kısımlar ile riskli bölümler arasındaki bağ koparılmış, iki bölüm birbirinden kontrollü bir şekilde kesilerek ayrıştırılmıştır. Korunacak

bölümde gerekli güvenlik önlemleri alınmış; can güvenliğini tehdit eden bölümler ise kontrollü olarak yıkılmıştır. Kent kimliğinin önemli bir ögesi olan Karaköy Yolcu Salonu, restorasyon projesi kapsamında mimari karakterine uygun olarak; özgün detay, boyut, doluluk boşluk oranları ile birebir aslı gibi yapılarak şehre kazandırılacaktır (Karakoç, 2017).”

Proje kapsamında ayrıca Gemicilik İşletmeleri binası kısmen yıkılmıştır. İstanbul Modern Müze ise tamamen yıkılarak cerrahi bir müdahaleye uğramıştır.

Figür 4: İstanbul Modern’in Eski Yeri

Figür 5: Denizcilik İşletmeleri (2003)

Figür 6: Denizcilik İşletmeleri (2020)

Kentin kimliği pek çok etkenden oluşur. Bu etkenler dengeli bir kompozisyon gibi kentin içinde yer almalıdır. Uyumlu bir kent her ögenin birbirine saygılı bir şekilde bir arada olmasıyla başlar. Kentsel dönüşüm kentin kimliğini yüceltebilmelidir. Ona zarar verebilecek her türlü dönüşüm engellenmeye çalışılmalıdır. Değişim şüphesiz gereklidir, değişmeyen diğer şeylerin yanında. Kentin kimliğinin oluşmasında etkisi olan geçmiş dönemlerle ilişkilendirebileceğimiz yapıların ancak restorasyonundan bahsedilebilir. Bu tarz mimari öğeleri dönüştürürken kentsel iyileştirme veya yenileme dışındaki bir seçenek kabul edilmemelidir. Tarihi anlamı olan bu eserler şehrin dokusu için inanılmaz öneme sahiptir.

Sulukule Kentsel Dönüşüm Projesi

Sulukule Dünya'nın en eski Roman yerleşim alanlarından biridir. 1054 yılında bölgeye yerleşen Romanlar 1000 yıllık bir geleneğe sahiptirler. Neslişah ve Hatice Sultan mahallelerinin bulunduğu bölge bu yüzden Romanlarla anılır. Edirnekapi yakınlarında, Vatan caddesinin paralelindeki güney ve kuzey surlarının tam dibinde bulunan Sulukule, aynı isimli Surkapısıyla da anılır. “Şehrin hayatında kendi rengiyle ün yaptığından sakinleri başka mahalleye yerleşse de Sulukule ve Sulukuleli halen yaşayan bir isimdir (Ortaylı,2003: 101).”

İstanbul'da yapılan kentsel dönüşüm projelerinde en sık kullanılan yöntem “soylulaştırma” yöntemi olmuştur. Sulukule bölgesinin kentsel dönüşümü bu anlamda en çok ses getiren projelerden biridir.

Figür 7: Sulukule (Yıkılmamış Bölgeleri)

Bölge “16 Haziran 2005 tarihinde kabul edilen ve 5 Temmuz 2005 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanan 5366 sayılı ‘Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında’ kanun kapsamında Sulukule “Kentsel Dönüşüm ve Yenileme” alanı olarak kabul edildi (Yılmaz, 2007).” 123 ada, 10 sokak, ve 3 cadde yer alan proje, 2005 yılında kentsel dönüşüm alanı olarak ilan edildi. İBB, Fatih Belediyesi ve TOKİ arasında imzalanan protokol 2006 yılında revize edilerek hayata geçirildi. 2007 yılında projeyi inceleyen İstanbul Yenileme Alanları ve Tabiat Varlıklarını koruma kurulu onayladıktan sonra ilk yıkım 2008’de gerçekleştirildi (Esentürk, 2009). Sulukule kentsel dönüşüm projesi halkın ne düşündüğü umursanmadan, kentin mevcut dokusu dikkate alınmadan, rantın ve kültür yok etmenin ön planda olduğu bir çalışmadır. Gerek mimarlar odasının açtığı, gerekse bireysel açılan davalar, sermaye odakları ve yerel yöneticiler tarafından umursanmamıştır.

Figür 8: Yeni Sulukule Evleri Sitesi

Başarılı kentsel dönüşüm uygulamalarında fiziksel ve ekonomik dönüşüm gerçekleşirken, bu bölgelerde yaşayan insanların temel hak ve özgürlüklerinin ihlal edilmeden, sürece dahil olduklarını görülür. Sulukule kentsel dönüşüm örneği ise bunun tam tersidir. Örnek verecek olursak, TMMOB (Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği), Şehir Plancıları Odası ve Roman Kültürünü Geliştirme ve Dayanışma Derneği'nin 26.04.2012 tarihinde açtıkları dava sonucunda, İstanbul 4. İdare Mahkemesi Sulukule Projesini iptal kararı vermiştir. (Kandaloğlu, 2016).” Sulukule kentsel dönüşüm projesi bu iptal kararına rağmen devam etmiş ve bölge insanını mutlu edememiştir.

Kentsel dönüşümün zamana yayıldığı projelerde, temel verilerin toplandığı, mekanda yaşayan insanların ve kültürün araştırıldığı görülür. Dünyada başarı ile uygulanmış kentsel dönüşümlerde o bölgelerde yaşayan insanların değiştirilmemesi ilkesi benimsenmiştir. Yapılması gereken değişim yaşanırken, sakinler arası olabilecek iletişim ve sosyal sorunları, kentsel bütünleşme gibi konuları da kapsayan sosyal strateji çerçevesini oluşturmaktır. Bu alanda yapılan çalışmalar desteklenmelidir. Bunun tersi anlayışlarda hem kültürel, hem ekonomik, hem sosyal ve hem de ekolojik anlamda sürdürülebilirlik ilkesiyle çelişik durumlar ortaya çıkacaktır (İncedayı, 2008).

Kent kimliğini korumak için kent insanını korumak gereklidir. Kentin bölgelerinde insanların yapısı (sosyal, ekonomik ve kültürel olarak) farklılıklar gösterir. Kent kimliğinin zenginliği kent sakinlerinin ve dokunun çeşitliliği açısından da gereklidir. Fakat kentin rengi konusunda önemli bir yere sahip olan bölgeler kentsel dönüşüm kapsamına alındığında genellikle kimlik kaybına uğramışlardır. “Bu yerleşim birimleri tepeden inme “kentsel nezhleştirme” projelerine tabi olarak dönüştürülmekte ve evvelce sahip oldukları kimlikleri tarihe karışmaktadır. Güney Afrika Cape Town’da bulunan District Six semtinin başına gelenler bu uygulamaların dünya çapında bilinen çarpıcı örneklerindendir. İstanbul’un Sulukule semti de böyle bir akibetle karşılaşp kıyıma uğramıştır (Anonim, 2012). (Oğurlu, 2014).”

Sulukule kentsel dönüşüm projesi, bir projenin nasıl yapılmaması gerektiğine iyi bir örnektir. Sulukule’de yaşayan insanlar proje kapsamında evlerinden ve mahallerinden edilmiş

ve daha uzağa gitmeye zorlanmışlardır. Weber'e göre; "Tüm şehir için geçerli olan, alt kısımları için de geçerlidir ve her mahalle, kendi tarihsel sürekliliğini göstererek sakinlerinin nitelik ve özelliklerini yansıtmaktadır (Weber, 2000: 19)." Romanların yerlerinden koparılması Sulukule insanının kendi mekanında onurlu yaşam hakkını elinden almıştır. "Kent ilişki kurduğu, içine aldığı her şeyi değiştirdiği gibi onurlu yaşam hakkına da yeni boyutlar kazandırıyor. Kentte yaşama onurluluk niteliği kazandırılmadığı zaman taşınması zor bir yük haline geliyor. Ancak sonuç olarak söylenmelidir ki onurlu yaşamın bir hak olduğu ve onun için mücadele edilmesi gereğinin bilincine kentte daha çabuk ulaşıyor." (Tekeli, 2011:206) Bu çalışmanın hazırlandığı sıralarda 12 yıl sonra mahkeme bir karar daha vermiş, yine 5366 sayılı 'Yıpranan tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılması' hakkındaki kanun gerekçe gösterilerek Fatih Belediyesinin meclis kararı iptal edilmiştir. Bu, süreç içindeki ikinci iptal kararı oldu. (Kültür Servisi, 2019) Fakat öngörülen proje gerçekleşmiş Sulukule insanı yerinden edilmiş, tarihi ve kültürel doku zaten yok olmuştur. Nihat Kandaloğlu Sulukule'nin kentsel dönüşümünde yapılabileceklerle dair şunları söyler: "Yerel eğlence, kültür ve yiyecek- içecek (Kumkapı gibi) ağırlıklı turizmi temel alan bir kent ekonomisi projelendirilmeliydi... Sosyal dönüşümde ağırlıklı olarak burada yaşayan insanların müzik yeteneklerini yeşertecek projeler uygulamaya sokulmaları ve müzik okulları (lise düzeyinde) ve konservatuar yapılmalıydı (Kandaloğlu, 2016:103)."

John Berger O Ana Adanmış adlı kitabında "Ancak bir kentin sokaklarında, bir tür acı çekerek yaşamış olan biri, kaldırım taşlarının, kapı eşiklerinin, tuğlaların, pencerelerin ne anlama geldiğini fark edebilir (Berger, 1998: 27)." der. Kentin dokusu ve kültürü için belki de en gerekli ve önemli merkezlerden biri olan Sulukule, bu dönüşümle tamamen ruhsuz ve renksiz bir bölgeye dönüştürülmüştür. Yeni yerleşenler şüphesiz Sulukule insanı kadar bölgeyi sahiplenmeyecektir. Buradan anlaşılıyor ki, Sulukule kentsel dönüşüm projesi tarihi ve kültürel dokuyu koruyamamıştır.

Fikirtepe Kentsel Dönüşüm Projesi

Fikirtepe İstanbul'un en eski yerleşim yerlerinden biridir. Murat Belge M.Ö 5000-3000 yılları arasında kurulduğunu hatta Fikirtepe'de yerleşim olduğunun arkeolojik buluntularla desteklendiğini yazar. "Byzas'ın "körler şehri" dediği yerin adı, yani Kalkedon, buraya yerleşenlerin kendi haklarında başka bir düşünceleri olduğunu gösteriyor, çünkü bu ad 'Bakır Diyarı' anlamına geliyor... Fenikelilerin burada uzunca süre kaldığı biliniyor (Belge, 2007: 329)."

Fikirtepe kentsel dönüşüm projesi, depreme karşı önlem olarak başlamış ve Eğitim, Dumlupınar ve Merdivenköy Mahalleri'nin 30 hektarlık kısmını kapsamıştır. Fikirtepe, Kadıköy'e yakınlığı sayesinde son derece önemli bir merkezdir. Fakat bu merkez son yıllarda 'varoş' olarak nitelendirilen bir bölge haline gelmiştir. Fikirtepe yaşam düzeyinin düşük olduğu insanların yaşadığı gecekonduculardan oluşuyordu. Genç nüfusun ve işsizliğin fazla olması bu bölgede suç oranlarının yüksek olması sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bu sebeplerle Fikirtepe'nin kentsel dönüşüm alanı ilan edilmesi hiç de zor olmadı. İstanbul'daki kentsel dönüşüm projeleri için genel olarak söylenen, bu bölgelerin sefalet ve suç yuvası haline geldiği, topluma kazandırılabilmesi için çok sert kararlar alınması gerekliliğidir. Uğur Tanyeli konuyla ilgili şunları söyler; "Örneğin, kentin bazı kesimlerinin birer sefalet mahallesi olduğu açık bir gerçek. Ancak bu gerekçe, siyasal, teknokratik ve mimari otoritelerin ve/veya iktidarların orada barınanları "daha iyi barınma standartları" olarak tanımladıkları koşulları gerçekleştirmek

uğruna zorlamasını haklı kılar mı? ...Her insanın başka biri tarafından sefil diye tanımlanabilecek, fakat kendince anlamlı olabilecek bir barınma standardında yaşama özgürlüğü vardır (Tanyeli, 2017:355).”

Figür 9: Göztepe Kentsel Dönüşüm Bölgesi

Fikirtepe kentsel dönüşüm ilk etapta orada yaşayan halkın çoğunluğundan destek almıştır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi yapılan binaların yüksekliklerini mevcut Kadıköy binalarına oranla gayet yüksek vermiştir. “Planda inşaat alanları ve yükseklikler, etaplar halinde belirlenmiştir. 200 metrekareye kadar olan parsellerde emsal 1.10, yükseklik 2 kat; 201 ile 600 metrekare arasında emsal 1.65, yükseklik 4 kat iken; 601 metrekareden yüksek yerlerde yükseklik serbest bırakılmıştır. Bu açıdan hiçbir parselin tamamı donatı alanına ayrılmamış ve mutlak yapılaşma hakkı almıştır (Kandaloğlu, 2016: 110-111).”

Figür 10: Fikirtepe Kentsel Dönüşüm Bölgesi

Fikirtepe kentsel dönüşüm projesi kabul görmesinin ardından sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu sorunların bazıları şöyledir. Fikirtepe’de yaşayan halkın gereksinmelerine dair bir durum tespiti yapılmamıştır. Proje İstanbul bütünündeki binalarla son derece uyumsuzdur.

Kentin kompozisyonunu vahşice bozan binaların bu denli yüksek katlı olması, nüfusun artacağı anlamına gelir ki, bu da ulaşım sorununu beraberinde getirecektir. “Metropol alanlarının giderek büyümesi ve bizim bu alanları kullanma hızımız, bu alanları algılamakta yeni problemler ortaya çıkarmaktadır. Metropolitan bölge, günümüzdeki işlevsel birimdir ve bu bölgenin içinde yaşayan sakinleri tarafından tanımlanması ve yapılandırılması istenir. (Lynch, 2018: 124).”

Oysa ki bu şekilde büyük bir projenin daha detaylı düşünülmesi ve konuya ‘insan’ odaklı bakılması gerekirdi. “Betonlaşmanın ve kentsel nüfus yoğunluğunun eleştirildiği 21. Yüzyıl kentlerinde, ekonomik ve sosyal açıdan daha canlı yaşama alanları yaratmak hedeflenmelidir. Belediye meclisi tarafından çevreye duyarlı yapısal gelişme ve halkın sosyal dönüşümünü destekleyici birimlerin yapılanmasına ilişkin zorlayıcı hükümler plana eklenmelidir (Kandaloğlu, 2016:112).” Fikirtepe kentsel dönüşüm projesi bu haliyle ‘rant’ savaşından başka bir şey değildir. Sosyal projeler değerlendirilmemiş, yeşil alana yer bırakılmadığı gibi çocukların oyun oynayabileceği küçücük bir park bile yapılmamıştır. Fikirtepe Kentsel Dönüşümü binaların arttırılıp, yüksek kat çıkılması dışında sosyal ve ekonomik anlamda herhangi bir dönüşüm sağlamamıştır. Bu yüksek binaların mevcut nüfusu arttırmasıyla beraber çıkacak olan sorunlara karşı bir önlem alındığı da söylenemez. Ayrıca bu site binaların Kadıköy ve Göztepe civarındaki ısı ada etkisini arttıracak da bir gerçektir. Binaların yüksekliğine ve bitişik nizamına bakarak söz konusu dönüşümün İstanbul’un iklimine de ciddi zararlar verebileceği unutulmamalıdır.

Süleymaniye Kentsel Yenileme Projesi

Süleymaniye, Osmanlı mimarisi tarzındaki evleriyle İstanbul’un en eski semtlerinden biridir. Özellikle Süleymaniye Camii ile özdeşleşen bölge aynı zamanda önemli bir turistik merkezdir. Semt ‘kentsel yenileme’ adı altında dönüşüme uğramaktadır. Fakat bu dönüşümün tarihi yarımada son derece önemli bir yere sahip olan bölge için uygun olup olmadığı tartışmaya açıktır. Çünkü bu dönüşüm tamamen şekle indirgenmiş bir biçimde yapılmaktadır. Sulukule, Fikirtepe gibi projelerde karşımıza çıkan durumlar bu bölge için de geçerliliğini korumaktadır. Bölgede korumaya alınan bina sayısının oldukça az olduğu görülmektedir. Eskiden bu bölgelerde yaşayan insanların tekrar dönüp dönemeyeceği konusu oldukça şaibelidir. “...eski kentin Süleymaniye mahallesinde biçimsel bir yaklaşımla, Osmanlı “tarzında” bir tasarım konseptinden söz edilmektedir. Osmanlı tarihi değerlerini koruma biçiminin cephe düzenlemelerine indirgenmesi ve mahallenin sakinlerini değiştirmek üzere rantsal bir operasyonla bütünleştirilmesi, bilimsel bir çelişki, daha önce de değinildiği gibi, mimarlık ve çevre tasarımı alanında göz ardı edilemez (İncedayı, 2008: 65).”

Figür 11: Süleymaniye Kentsel Dönüşüm Bölgesi

“İsmet Okyay tarafından kentsel korumayı ve amaçlarını tanımlarken; “koruma gereği sadece mimarlık ve şehircilik açısından değil, belirli bir tarihsel süreçte yaşamını sürdürmüş insan topluluklarının toplumsal özelliklerini (örf, adet, nesneler vb.) sunan tüm bilgi ve belgeyi bir arada tutmak, yitirilmesini önlemek şeklinde açıklamakta ve kavramı çevre boyutu ile de ele alarak koruma faaliyetlerinde amacın aynı zamanda çevrenin günümüz koşulları da dikkate alınarak, kimliğine saygılı bir tavırla (yozlaştırmayarak), aktif ve ileriye dönük bir yaşama geçirilmesi, maddi yararlılığının (kullanım değerinin) sürdürülmesi” olduğunu ifade etmektedir (Aktaran: Tuğaç, 2001) (Tuğaç, 2019: 226-227).”

Figür 12: Süleymaniye Kentsel Dönüşüm Bölgesi

Proje kapsamında bazı binaların yıkılmadığı görülür. Fakat genel olarak ciddi bir yıkım söz konusudur. Bu çalışma yapılırken Süleymaniye kentsel yenileme projesinde henüz bitmiş yeni bina bulunmamaktadır. Bölge dev bir şantiye gibidir. Süleymaniye gibi bir bölgenin dokusunu ve kültürünü korumak bu tarz yenileme çalışmalarında öncelikli hedef olmalıdır.

Tarlabaşı Kentsel Dönüşüm Projesi

İstanbul'un Beyoğlu ilçesinde yer alan Tarlabaşı, çok çeşitli ırktan insana ev sahipliği yapmıştır. Eskiden daha çok Rumların yaşadığı bölge, çok uluslu özelliğini her şeye rağmen

korumaya çalışmıştır. “...bir kentin kimliğinin oluşumunda son derece etkin olan kent sakinleri ile kentin doğal değerleri, kentin planlama stratejilerine de yön verebilmelidir. Bu anlamda, kentin kimliğine sahip çıkmak başta o kentte yaşayanlara düşen görevlerdendir (Oğurlu,2014).”

Figür 13: Tarlabaşı Yıkılmamış Binalar

2005 yılında yenileme alanı ilan edilen Tarlabaşı kentsel dönüşüm projesini, 2006 yılında sahiplerine bildirmişlerdir. 2007 yılında ise proje ihaleye çıkmıştır. Bu proje de tıpkı, Sulukule ve Süleymaniye gibi burada yaşayan insanları mutlu edememiştir. Tarlabaşı kentsel dönüşüm projesi İstanbul’un en güncel projelerindendir. Bu proje Taksim-Tarlabaşı boyunca uzanan 9 yapı adasını kapsar. Bu alanda 210’u tescilli olmak üzere 278 bina bulunmaktadır. Kentsel dönüşüm alanı yaklaşık 20.000 metre kare civarındadır. Tarlabaşı projesi de gerek orada yaşayan halkın gözünde gerekse mimarların gözünde son derece başarısız olmuş bir projedir (Kandaloğlu,2016).” Bu başarısızlıkları Kandaloğlu şöyle sıralıyor;

“*Tarihi dokuya saygı gösterilmemiş ve kentin dokusuna ciddi zarar verilmiştir.

*Bölgede yaşayan halk dikkate alınmamış adeta yok sayılmıştır.

*Kamulaştırmalar hukuksuzca yapılmıştır. Proje kapsamında yapılan kamulaştırmalara bakılacak olursa, haksız ve değerinden düşük kamulaştırmaların yapıldığını görürüz ki, burada kamu yararından söz edilemeyeceği meydandadır (Kandaloğlu,2016: 108).”

Soylulaştırma amaçlı olan Tarlabaşı projesi benzerleri gibi kentin kültürüne zarar vermiştir. Mevcut sorunlara çözüm olmadığı gibi yeni sorunları da beraberinde getirecektir. “Kentlerde uygulanan yeni politikalar yoksulların konut sorununu çözmeye değil, artık orta ve üst gelir grubuna dönük olarak üretilmektedir. Kentsel dönüşüm aracılığıyla gerçekleştirilen kentsel soylulaştırma faaliyeti toplum sınıflarını ayrıştırmakta ve yabancılaştırmaktadır. Neoliberal kent politikaları doğrultusunda gerçekleştirilen bu projelere getirilen en büyük eleştiri ise kentsel bütünsellikten uzak olmalarıdır. Bir yama gibi kopuk olan bu projeler geliştirilirken halkın fikirleri değerlendirilmeye alınmamaktadır (Tuğaç, 2019:102).

Figür 14: Tarlabaşı Yeni Yapılmış Binalar

Tarlabaşındaki kentsel dönüşüm projesi diğer projelerden farklı değildir. Yine dokunun harap olması, yine yaşayan insanları hiçe sayma söz konusudur. “Doğal çevre ve kültür zaman ve mekan içersinde değişik şekiller alır. Bu değişiklikler insanlık alemini oluşturan insan grupları ve toplumların kimliklerinin eşsizliğinde ve çokluluğunda somutlaşmaktadır. Karşılıklı alışveriş, yenilik ve yaratıcılık kaynağı olarak kültürel çeşitlilik, insanlık için doğadaki bio-çeşitlilik kadar gereklidir. Bu açıdan her ikisinin de insanlığın ortak mirası olduğu şimdiki ve gelecek kuşaklar için tanımlanıp beyan edilmelidir (Danışman, 2009: 94).” Bu tarz projelerin kentin yararına olmadıkları, aksine kente ve kentin geleneklerine son derece uyumsuz oldukları görülmüştür. 21. yüzyılda İstanbul’un kentsel dokusunda ve kompozisyonunda değişimler olması kaçınılmazdır. Bu değişimlerin ve dönüşümlerin uzmanların uyarıları dikkate alınarak yapılması ve söz konusu projelerin özellikle çevre ve iklime uyumlu sürdürülebilirlik ilkesiyle planlanması zaruriyet haline gelmiştir.

Kentin içindeki bazı bölgeler genel olarak kent ile ilgili fikir verebilir. “İnsanın tarih içinde ihtiyaçları ve birbirleri ile ilişkileri mekânsal çevreyi oluşturmuş ve bu mekânsal çevreler giderek kültürel bir birikime dönüşmüştür (Tuğaç, 2019: 226).” Zaman içinde, yavaş bir şekilde kentleşmiş bölgelerin bir aurası vardır. Bu bölgeler kentin en değerli yerleridir. Buralardaki binalarda eskidir fakat yaşanmışlık anlamında son derece önemlidir. Aynı insanların uzun yıllardır yaşadığı bu bölgelerde herkes yerleşiktir ve genelde göç almazlar. Konutlar da fazla el değiştirmez, bu sebeple komşuluk kültürünün de yaşadığı bölgelerdir. Bu bölgeler genellikle ‘mahalle’adıyla anılırlar. Özellikle son 20 yılda bu mahallelerin tam zıttı karışık, kişisiz, birbirinin tıpatıp aynısı binalar ve suni bölgeler yaratıldı. Bu yeni sahte yaşam alanları genellikle şehir merkezine uzak bir yerlere kuruldu. “Günümüz modern kentlerinde tek tip planlama yaklaşımları sonucunda kimliksiz, gittikçe birbirinden ayrıştırılması mümkün olmayan mekanların ortaya çıktığı bir gerçektir. Oysa kentlerin tarihi dokusu bize o yörenin geçmişi, mahalle yapısı, konut tipolojileri, yerel inşaat malzemeleri hakkında önemli ipuçları sunan değerli kaynaklardır (Tuğaç, 2019).” Oysa ki eski İstanbul’un kendine has evleri ve yapısı vardı.

“O İstanbul’un tuhaf bir dekor zenginliği vardı. Kent elbette bunca kalabalık değildi. Dekora gelince, bir semtten bir semte, tam bir dönemeci döner dönmez, dekor bütünüyle değişirdi. (İleri, 2012: 141) Şimdilerde bu özgünlüğü de yitirdiğimiz bir gerçektir.

İstanbul’daki kentsel dönüşüm projeleri için söylenmesi gereken, bu projelerin insan odaklı değil, daha çok rant odaklı olduğudur. Karşımıza çıkan örnekler genel olarak bölgenin tamamen veya önemli bir kısmının yıkılması şeklindedir. Yıkıp yeniden yapmak kentsel dönüşüm ile eşdeğer sayıldığı zaman böyle bir dönüşümden karşılıklı bir fayda veya mutluluk beklemek saflık olacaktır.

SONUÇ

Bir kentin geleneklerini, kültürünü ve tarihi mirasını koruyabilecek kişiler o kentin yerlileridir. Kentte yaşayan insanların hepsi birden kentine sahip çıkmalıdır. Bir kenti kent yapan doğal güzellikleri, kültür ve tarihi mirası içinde yaşayan insanlar korumalıdır.

Kentin dokusuna sahip çıkmak adına bazı çalışmalar yapılmıştır. Kentlerde taşınmaz kültür varlığı ya da anıt eser olarak da bilinen, kentin görsel kimliğinde özgün ve dikkat çekici olan bu unsurları koruma amacıyla yetkili kurullar kurulmuştur. Son olarak Turizm Bakanlığı’nca ‘Alan Yönetimi ve Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik’ hazırlanarak yürürlüğe girmiştir. Yönetmelik, SİT alanları, ören yerleri gibi önemli doğa ve kültür yerlerinin, sivil toplum örgütlerinin koordinasyonunda sürdürülebilir bir plan çerçevesinde korunmasını ve değerlendirilmesini sağlamak amacıyla anıt eserler kurulunun yetki ve sorumluluklarının belirlenmesine ilişkin esasları düzenler. Anıt eserlerin tanımının içine giren eserler tarihi geçmiş dolayısıyla özel bir önemi olan binalar, çeşmeler, surlar, v.b yapılar. Bunlara ek olarak anıt ağaçlar da koruma altındadır (Yayınoglu, Susar, 2008).

İstanbul’daki kentsel dönüşüm projelerinde uzmanların dikkat çektiği en önemli konu, doğanın, insanların ve kültürün dikkate alınmayarak İstanbul kentine uygun olmayan projelerin yapılmış olmasıdır. Özellikle dokunun korunması gereken tarihi ve turistik yerlerde sadece göstermelik bir ‘dokuya uygunluk’ uygulanmış, bunun dışında yaşayan insanların korunması, hayata katılması, ekonomik olarak aktif olması gibi konular göz ardı edilerek, semtlerin eski sahipleri göçe zorlanmıştır. Dokunun bozulmadığı iddia edilen Süleymaniye, Sulukule, Tarlabası gibi projelerde binaların yüksekliği değiştirilmemiş fakat bu bölgelerde yaşayan insanlar uzaklaştırılarak semtlerin rengi ve kültürel dokusu bozulmuştur. Fikirtepe gibi kentsel dönüşüm projelerinde ise, halk hem yerlerinden oldu hem de kentin kompozisyonunu, tasarımını ve dokusunu bozan, kente yük getiren binalar ve gökdelenler yapıldı. Üstelik bu bina ve gökdelenlerin hemen hiçbiri küresel ısınma, ısı ada etkisi ve sürdürülebilir mimari ilkesi hesaba katılarak planlanmamıştır. Bu demektir ki; bu binalar hem günümüzde hem de gelecekte İstanbul’a son derece pahalıya mal olacaklardır. İstanbul’un böyle plansız büyümesi devam ettikçe sorunları katlanarak artacaktır. Ve bu sorunları çözecek bir ortak akıl oluşturulmazsa İstanbul’un çevresine, dokusuna, kültürüne verilen zarar artarak büyüyecektir. Hiç şüphe yok ki bu ortak akıl, kenti ilgilendiren bütün disiplinlerin bir arada çalışmasıyla sağlanacaktır. Kentsel dönüşüm projelerinde tarihi dokuyu ve kompozisyonu korumak adına ayrı ayrı uzmanların altını çizdikleri konuları özetlemek gerekirse;

- Her kentin/bölgenin kendine özgü bir yapısı vardır. Özellikle kentsel dönüşüm/yenileme projelerinde bu yapısal özellikler dikkate alınmalıdır.
- Kültür varlıkları ve kentin tarihinde önemli yere sahip yapılar yerel yönetimce korunma altına alınmalıdır. Örnek: Galataport projesi başlangıç aşamasında mevcut yapıyı korumayı hedefliyordu fakat Cumhuriyet tarihinin en önemli iki binasının yıkımıyla sonuçlanmıştır.
- İstanbul gibi bir şehrin dokusunun ve tarihinin tehlike altında olmasından ziyade böylesine büyük bir metropolün daha yaşanılır hale gelmesi için çarpık ve plansız kentleşme konusunda ciddi adımlar atılmalıdır. Bu adımlar atılırken öncelikle doğaya yapılan tahribatın onarılması gerekmektedir. Örnek: Fikirtepe kentsel dönüşüm projesi ile İstanbul'un dokusuna ve iklimine verilen zararlar büyük olmuştur.
- Yıkıp yeniden yapmayı bırakıp, özellikle tarihi bölgelerde daha çok gerçek bir kentsel yenileme yöntemi izlenmelidir.
- Bu yüzyılda planlanan her proje kentte yaşayan her kesimi mutlu edebilmelidir. Küçük bir azınlığın yararına olan projeler kentin üstünde taşınmaz bir yük getirecektir. 'Kentsel dönüşüm projelerinde veya kentte yapılacak dev projelerde amaçlar ve hedefler toplum yararına mıdır?' sorusunun cevabının toplumu mutlu etmesi gerekir. Örnek: Tarlabası kentsel dönüşüm projesinin özellikle Taksim meydanına yakın kısmının dokuyu bozmanın yanı sıra zengin azınlık tarafından satın alınarak dönüştürüldüğü bir gerçektir.
- Mevcut projeler sağlık, eğitim, ekonomi gibi konularda da dev fikirler sunabilseydi insanların çoğunluğundan olumlu geri dönüşler alabilirdi. Fakat İstanbul'daki bu projelerde sadece kentin fiziksel dönüşümü sağlanmış ve bu durum ilerleyen yıllar için İstanbul'un üzerine çok büyük yükler getirmiştir. Bu dev dönüşümlerin bir diğer sorunu hepsinin birbirine benzemesidir. Büyüklük ve uzunluktan başka projelerin herhangi bir orijinallliği yoktur. Estetik ve çevre kompozisyonundan uzak bu yapılarla yapılan daha fazla betondan başka bir şey değildir. İstanbul'un kültüründen kopması anlamına gelen bu projeler aynı zamanda geçmişten kopuk bir toplum da yaratır.
- Kentsel dönüşümde bölge insanlarının da düşünülmesi ve sürece dahil edilmeleri gerekmektedir. Aksi takdirde gidişattan memnun olmayan kalabalık insan grupları söz konusu olur ki bu da projenin başarısına gölge düşürür. Örnek: Sulukule kentsel dönüşüm projesinde yerli halk evlerinden koparılmış ve taşınmaya mecbur kalmıştır. Şimdilerde Sulukule denen bölgede yaşayan insanlar, semtin yerlileri değil sonradan yerleşmiş insanlardır.

Kentin planlanması süreçlerinde şehir plancıları, mimarlar, mühendisler ve grafik tasarımcılar gibi kent ile ilgili hemen bütün disiplinler gelecek nesillere sürdürülebilir ve yaşanabilir kentler bırakabilmek adına bir arada çalışmalıdırlar. Bu büyük sorumluluk ancak paylaştırılırsa taşınabilir. İyi tasarlanmış veya iyi dönüştürülmüş kentlerde disiplinler arası çalışıldığında başarılı olunduğu görülmüştür. Kentin ortak yaşam alanlarımız olduğu gerçeğini unutmayıp kentin kimliği, dokusu ve kompozisyonu muhafaza edilebildiği sürece kentte sağlıklı ve mutlu yaşanabileceği gerçeği unutulmamalıdır.

İstanbul dünyanın en güzel şehirlerinden biridir, fakat onun bu güzelliği hor kullanıldı ve modern bir şehir olarak görsel kimlik yaratmaya çalışılırken İstanbul çağın gerisinde bir beton yığınının dönüştürüldü. Yaratılmaya çalışılan İstanbul, dokusuz, kimliksiz ve renksiz bir İstanbul'dur.

KAYNAKLAR

- Aktemur, Ali Murat, (2012), “Batılılaşma Dönemi İstanbul Mimarisinden Eklektik Üslupta Bir Yapı: Galata Rüşumat (Gümrük)Binası (Eski Paket Postanesi)” Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, Cilt 0, Sayı 28 s. 1-17, Erzurum.
- Aydın, Ahmet Hamdi, Çamur, Ömer, (2016), Kentsel Dönüşüm Uygulamalarında Başarılı Dünya Örnekleri: Danbara, Solidere, Rio Janeiro. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Cilt.6, Sayı.1 Sayfa. 53- 67, Kahramanmaraş.
- Berger, John, (1998), O Ana Adanmış. İlk Basım 1988. (Çev., Müge Gürsoy Sökmen), Metis Yayınları, İstanbul.
- Belge, Murat, (2007), İstanbul Gezi Rehberi. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Danışman, Günhan, (2009), TMMOB Mimarlar Odası Büyükşehir Şubesi, İstanbul
- Esentürk, Müveddet. (2009). İstanbul İli Örneğinde Kentsel Dönüşüm Uygulamaları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi. FBE, İstanbul.
- Fishman, Robert, (2016), Yirminci Yüzyılda Kent Ütopyları. (Çev., Duygu.Toprak), Daimon Yayınları, İstanbul.
- Hasol, Doğan, (2017), 20. Yüzyıl Türkiye Mimarlığı. Yem Yayınları, İstanbul.
- İleri, Selim, (2012), Yıldızların Altında İstanbul. 7.Baskı. Everest Yayınları, İstanbul.
- İncedayı, Deniz, (2008), Mimari Tasarımda Disiplinlerarası Yaklaşım. TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi, İstanbul.
- Kandaloğlu, Nihat, (2016), Kentsel Dönüşüm, Ege Basım, İstanbul.
- Kuban, Doğan, (2016), Sanat, Mimarlık, Toplum Kültürü Üzerine Makaleler. Boyut Yayınları, İstanbul.
- Lynch, Kevin, (2018), Kent İmgesi.(Çev., İrem Başaran), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Özgeriş, Mustafa, (2018), Kentsel Donatı Elemanlarının Kent Dokusu Yönünden Değerlendirmesi: Erzurum İli Örneği, Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi, Afyon.
- Oğurlu, İdris, (2014), Çevre-Kent İmajı-Kent Kimliği-Kent Kültürü Etkileşimlerine Bir Bakış, İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, Sayı,26, İstanbul.
- Ortaylı, İlber, (2003), İstanbul’dan Sayfalar. İBB Kültür A.Ş Yayınları, İstanbul.
- Tanyeli, Uğur, (2017), Yıkarak Yapmak Anarşist Bir Mimarlık Kuramı İçin Altlık. Metis Yayıncılık, İstanbul.
- Tekeli, İlhan, (2011), Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İlhan, (2010), Konut Sorununu Konut Sunum Biçimleriyle Düşünmek. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

- Tekeli, İlhan, (2011), Türkiye'nin Kent Planlama ve Kent Araştırmaları Tarihi Yazıları. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Tuğaç Çiğdem, (2019), Türkiye'de Kentsel İklim Değişikliği İçin Eko-Kompakt Kentler. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Ernst Reuter İskan ve Şehircilik Uygulama ve Araştırma Merkezi, Ankara.
- Yayınoğlu, Pınar Eraslan, Susar, Filiz, (2008), Kent, Görsel Kimlik ve İletişim. Umuttepe Yayınları, İzmit.
- Yılmaz, Onur Kemal, Bozdoğan, Recep, (2018), Türkiye'de Belediyelerin Mevcut Kentsel Dönüşüm Uygulamalarına Yönelik Tutumları: İstanbul İlçe Belediyeleri Üzerine Bir Araştırma. Dergipark/İdealkent. Cilt 9. Sayı 24. Sayfa. 430-455, Ankara.
- Weber, Max, (2000), Şehir/Modern Kentin Oluşumu. (Çev., Musa Ceylan), Bakış Yayınları, İstanbul.
- Doğan Haber Ajansı, (2017), <https://140journos.com/karak%C3%B6y-yolcu-salonu-y%C4%B1k%C4%B1ld%C4%B1-b46793b045e7>
- Yılmaz, Emine Merdim (derleyen), (2017), "Sulukule'yi ve Sulukuleli'yi Nasıl Bir Gelecek bekliyor?" [www. Arkitera.com](http://www.arkitera.com).
- Karakoç, Nilüfer, (2017), <https://www.arkitera.com/haber/galataporttan-karakoy-yolcu-salonu-aciklamasi>
- <https://www.kulturservisi.com/p/sulukulede-kentsel-donusum-projesine-12-yil-sonra-erteleme-karari/>
- <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5366.pdf>

FOTOĞRAFLAR

- Figür 1: Galataport Projesi kapsamında yıkılan binalar (2003). Fotoğraf: Deniz Dora
- Figür 2: Galataport İnşaatı (2020). Fotoğraf: Deniz Dora
- Figür 3: Denizcilik İşletmeleri ve Karaköy Yolcu Salonu(2003). Fotoğraf: Deniz Dora
- Figür 4: İstanbul Modern'in Eski Yeri(2019). Fotoğraf: Deniz Dora
- Figür 5: Denizcilik İşletmeleri (2003). Fotoğraf: Deniz Dora
- Figür 6: Denizcilik İşletmeleri (2020). Fotoğraf: Deniz Dora
- Figür 7: Sulukule (Yıkılmamış Bölgeleri), (2019). Fotoğraf: Deniz Dora
- Figür 8: Yeni Sulukule Evleri Sitesi, (2019). Fotoğraf: Deniz Dora
- Figür 9: Göztepe Kentsel Dönüşüm Bölgesi,(2019). Fotoğraf: Deniz Dora
- Figür 10: Fikirtepe Kentsel Dönüşüm Bölgesi,(2019). Fotoğraf: Deniz Dora
- Figür 11: Süleymaniye Kentsel Dönüşüm Bölgesi,(2019). Fotoğraf: Deniz Dora
- Figür 12: Süleymaniye Kentsel Dönüşüm Bölgesi,(2019). Fotoğraf: Deniz Dora
- Figür 13: Tarlabaşı Yıkılmamış Binalar, (2019). Fotoğraf: Deniz Dora
- Figür 14: Tarlabaşı Yeni Yapılmış Binalar, (2019). Fotoğraf: Deniz Dora